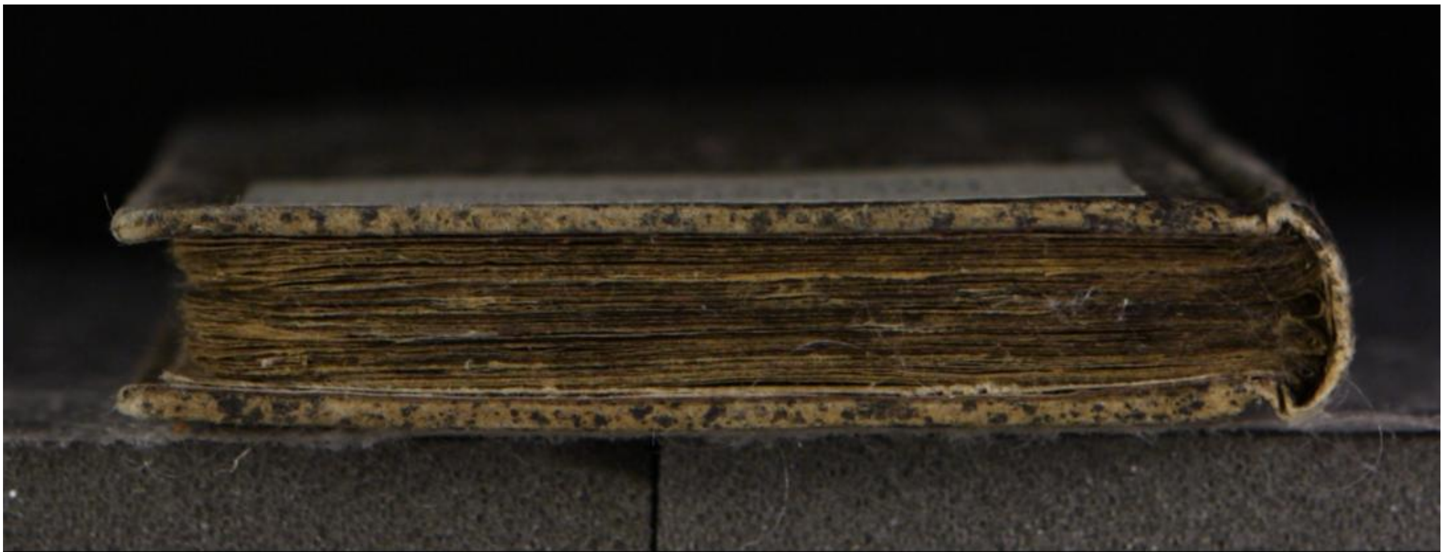
M. Luther:

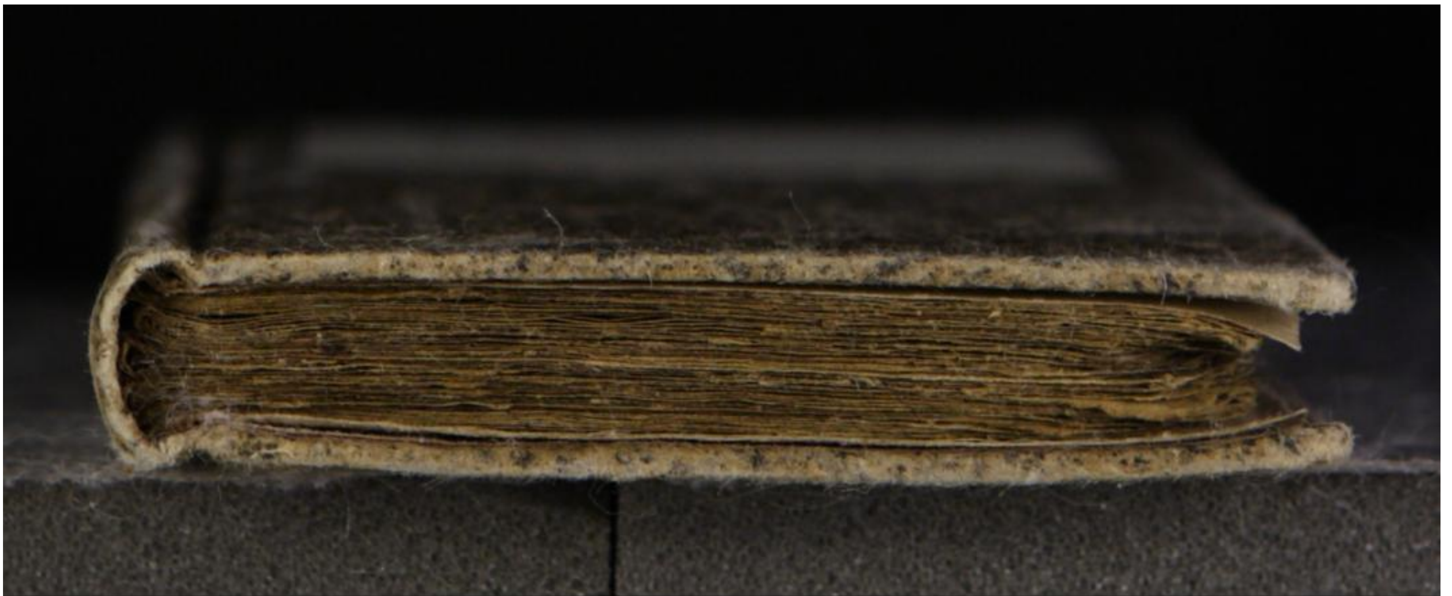
Liden Catechismus,

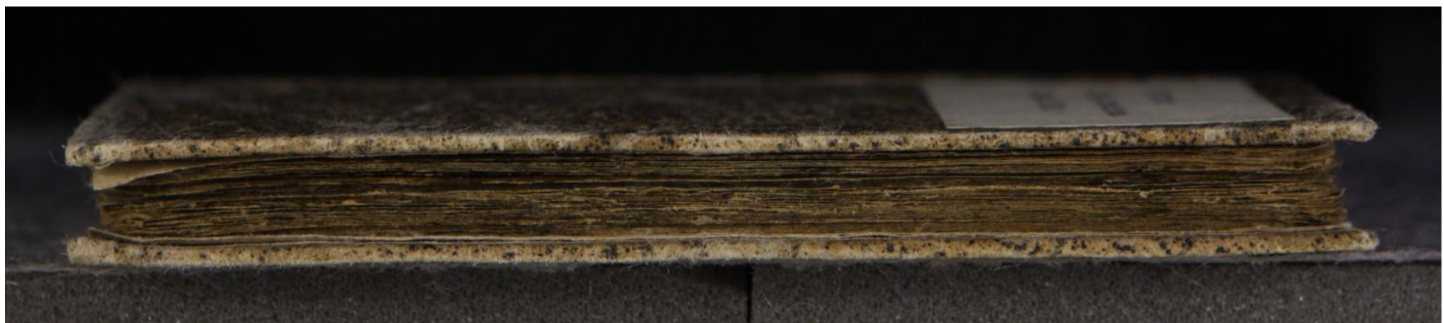
Lübeck 1600.

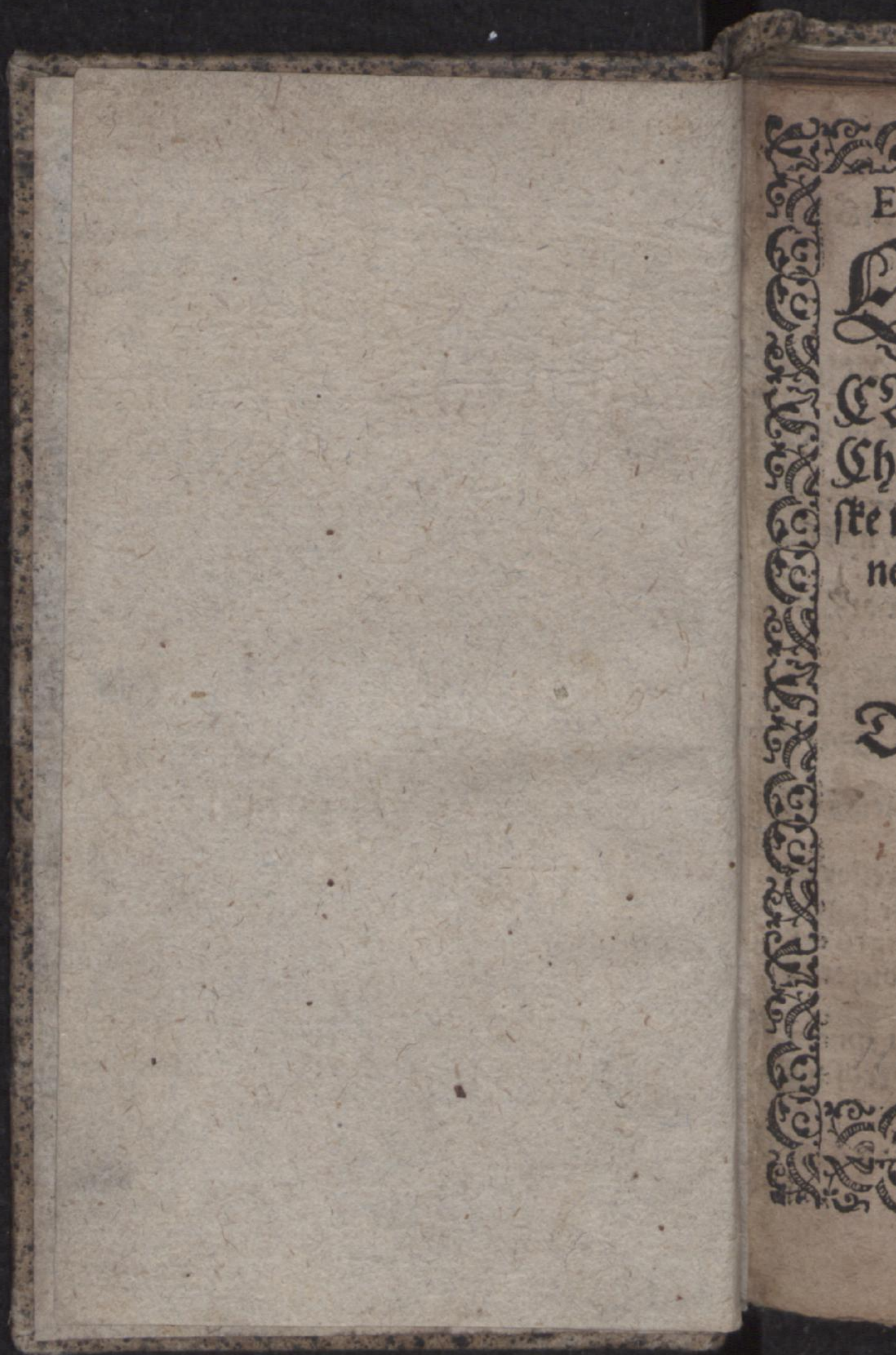

3-394
BOX

ENCHIRIDION

En Liden

Catechismus / eller Christelig Lærdom / gantske nyttelig for alle Sognepreſter oc Predickere / Ocſaa for Børn oc vngt Folck.

D. Marth. Luth.

M. DC.

Alle disse efterscreffne Stycke oc Artickle findis vdi denne Bog.

DEt Ti Guds Bud met en Vdleggelse.

Vor Christelige Tro vdlagt.

Vor HErris Bøn/ Fader vor.

Om Daabens Sacramente/met sin Vdleggelse.

Om Alterens Sacramente/vor Herris Jesu Christi legeme oc Blod.

En Vnderuisning/hvorledis vnge Folck oc Börn/skulle haffue dennem Morgen oc Afften / naar de opstaa oc gaa til Sengs.

It skønt Benedicite oc Gratias aff den hellige Scrifft.

Huorledis Bisper/ Sognepræster oc Predickere skulle staa deris Embede faare.

Huad Menigheden oc Almuen ere Bisperne/Sognepresterne oc Predickerne skyldige.

Om Herrer/Konger oc alle dennem som haffver Befalning offuer Verdslige Regimente.

Huad

Huad Undersaatte ere Herrerne skyldige.

Huorledis gifte Mend oc Quinder / som leffue sammen i Ecteskab / skulle forligis oc omgaes.

Huorledis Forældrene oc Børnene skulle beuise dennem mod huer andre.

Huorledis Suenne / Drenge / Piger oc Arbeyds Folck skulle holde dennem mod dennem igien.

Huorledis vngt Folck / Encker oc Jomfruer skulle rettelige leffue faar Gud.

En Beslutelse / huorledis alle Christne skulle holde dennem mod huer andre.

En Troloffuelse Bog / vdi huilcken de læris at vije Brudfolck paa Danske.

En Døbebog for de enfoldige Prestmend / huorledis de skulle døbe Børn.

Oc til de sidste / En merckelig Vnderuisning / huorledis enfoldigt Folck skal scriffte sig.

Doct. Martinus Luther/ ynsker alle tro fromme Sognepréstere oc Predickere/ Naade Barmhiertighed oc Fred i JEsu Christo vor HErre.

DEn Arme ælendige Trang oc Nød mand paa klager/ som ieg nu nylige haffuer forfaret (Der ieg ocsaa vaar en Visitator) haffuer nødt oc tuingt mig til at lade denne Catechismum eller Christelige Lærdom i saadan en liden sæt enfoldig Form vdgaa.

Hielp Gud/ huilcken stor Jammer ieg saa/ at den menige Mand kand aldelis intet aff den Christelige Lærdom/ besynderlige paa Landsbierne/ oc huor wbeskickelige oc wduelige gantske mange Sogneprester vaare til at lære/ Oc de skulle dog alle hede Christe/ oc ere døbte/ oc nyde oc bruge de hellige Sacramentet/ de kunde dog huercken deris Fader Vor/ ey heller Troen/ ey heller de ti Guds Budord/ Men de leffue hen lige som Fæ oc wskickelig Creatur/ Oc nu Euangelium er kommet/ haffue

haffue de kaastelige oc mesterlige lært/ at misbruge all Frihed.

Oc i Biscoper/huad vil i dog endelige suare Christo? at i haffue saa skendelige ladet Folcket hengaa/ oc icke beuist eders Embede it øyeblick/ der i faa al welycke / i tuinge Folcket til en part aff Sacramentet / oc til eders Menniskelige lærdom/oc skøde dog intet effter/ om de kunde deris Fader vor/Troen/ de ti Guds budord / eller noget aff Guds ord/ O vee/ vee eder til ewig tid.

Derfaare kiere Herrer oc Brødre/ som ere Sognepreſter oc Predicanter/beder ieg eder for Guds skyld/ at i ville aff Hiertet vare paa eders Embede/oc forbarme eder offuer det arme Folck/ Som eder er befalet / oc hielper oss at lære Folcket (oc besynderlige Vngdommen)denne lille Catechismum/Oc huem der icke bedre formaa/tage sig denne Taffle eller Form faare / oc den vdtyde før Folcket/ ord fra ord/som her effter staar.

FOR det første skal Predickeren tage sig vare for atskillig Text oc Form/ i huilcken de Ti Guds budord/ Troen/ Fader Vor / oc de hellige Sacramente ere vdsætte / Men skal tage for sig it slags Form / oc der ved bliffue/Oc altid

driffue den ſamme / det ene Aar ſom det andet/ Thi det vnge oc wforſtandige Folck / maa mand alt lære met it ſlags Text oc en Form/ Ellers vorde de aldelis vilde/ oc kunde intet begribe/ naar mand i dag ſaa/ oc effter it Aar anderledis vil lære / lige ſom mand vilde det forbedre/ oc bliffuer dog der met ſpilt baade møde oc arbeyde.

Dette haffue vore kiere Forfædre vel fornommet / i det/ at de altid haffue brugit Fader vor/ Troen/ de ti Guds budord/ ved en maade/ Derfaare ſkulle wi ocſaa lære vnge oc enfaaldige Folck / ſaadanne Stycke/ at wi icke foruandle en Staffuelſe /, eller holde dennem faare oc regne op / anderledis it Aar end it andet/ Derfaare maa du vduelie dig en Form huilcken du vilt/ oc bliff der ved altid.

Men naar nu Predicker faar de Lærde oc Forſtandige / da maat du beuiſe din Kaanſt/ oc giffue diſſe Stycker faare ſaa herlige/ oc ſaa meſterlige ſom du kant. Men hoſſ det vnge Folck / ſkalt du bruge en enig Maade oc form / oc lære dennem for det aller førſte diſſe Stycke/ Som er de Ti G V D S Budord / TRoen/ FADER Vor/ etc. Her effter

Texten

Texten ord fra ord / at de kunde det saa læse effter/oc lære vden at.

Men dennem som icke vile lære disse Stycke/ den skal mand sige at de forsuerie CHRistum / oc ere icke Christne/oc skulle icke stædis at gaa til Sacramentet/ ey heller at holde noget Børn til Daab oc Christendom/eller bruge noget Stycke aff den Christne Frihed/men slæt skulle foruisis hiem til Paffuen/oc hans Official/siden til Dieffuelen selff. Der til met skulle oc Forældrene oc Husfaderne forbiude oc necte dennem at æde oc dricke / oc giffue dennem tilkiende/ at øffrigheden vil saadanne haardnackede Mennisker lade driffue vdaff Landet.

Thi endog mand kand ingen tuinge til Troen/dog skal mand holde oc driffue dem der hen /at de kunde vide huad ret oc wret er/oc huorlunde de skulle leffue oc nære deñem/ hoss dennem som de bo hoss/ Fordi huo som vil bo oc bygge i en Stad/ hannem bør at vide oc holde Stats rætten/som hand vil nyde oc bruge/huad heller hand troer/eller er en Skalck i sit Hierte.

FOr det Andet/Naar de vel kunde Texten/saa skulle de lære deñem ocsaa den rette Forstand oc Vdtydning/ at de kunde vide huad det er sagt / oc tag atter igien for dig denne Taffle eller en anden kaart enfoldig Form/ huilcken du vilt/ oc bliff der hoss/oc foruend det icke met en Staffuelse/lige som tilforn er sagt om Texten/ Oc tag dig der tyd oc stund til. Thi det er icke behoff/at du drager alle Stycker faare paa en tid/men it Stycke effter det første Budord / da tag det andet for dig/oc saa frem at/Ellers om du vilt hasteligt offuer faare dennem/saa beholde de icke it aff dennem.

FOR det Tredie / Naar du haffuer nu lært dennem saadan en liden kaart Catechismum/saa tag dig ocsaa den store Catechismum faare / oc giff dennem videre Forstand/der kand du bedre vdtyde huert Budord/huer Bøn / oc huert Stycke serdelis for sig/met deris mangfaldige Gierninger/Nytte/ Fromme/ Fare oc Skade/ lige som du finder for dig mange Bøger/ som ere der om giørde.

Oc besynderlige skalt du vdtyde det Budord / som mest er behoff hoss dit Folck. Exemplum. Det siuende Budord

om

om Skyld oc Tiuffueri skalt du haardelige vdtyde for Handuercks Folck / oc for dennem som kiøpsla/ Ja ocsaa for Bønder oc for tieniste Folck/ Thi hoss saadant Folck er mest allehaande Utroskab oc Tiuffueri.

Item/ Det fierde Budord skalt du lære oc predicke for Børn / oc for den menige Almue/ at de ville lade dennem finde stille/ tro/ hørige/ lydige/ oc fredsæm̃elige/ etc. Oc her maat du indføre aff Scrifften mange Exemple/ huorlunde GUD haffuer straffet saadanne Offuertrædere / eller oc velsignet dennem / som icke giørde imod disse Budord. Item/ Besynderlige skalt du vdtyde det Fierde Budord for Offrighed/ oc Forældrene/ at de regere sig vel/ oc holde deris Børn til Schole / Oc det met beuisning aff Scrifften / at de ere plictige det at giøre/ oc huilcken forbandet Synd det er/ om de det icke giøre/ De omkuldkaste oc ødelegge der met baade Aandeligt oc Verdsligt Regiment / lige som de argiste Guds oc Menniskens fiender oc forrædere/ Oc leg dennem der vel vd/ huor gruselig stor skade at de giøre/ om de icke hielpe oc holde Børn til at vorde Sogneprester/ Predicanter/ Scriffuere/ etc. At GUD vil snarlige der for straffe den-

nem/ Thi det er her behoff/ at predicke. Forældrene oc øffrigheden/ ſynde nu ſaa ſuarlige der i/at der er icke aff at ſige Dieffuelen haffuer noget græſelige i ſinde der met.

For det ſidſte / Efftherdi at Paffuens Tiranni er nu nederlagt / da vilde de icke lenger gaa til Sacrament/ Men det foracte/ Her er atter behoff at vdty/dog met denne beſked/wi ſkulle ingen mand tuinge til Troen/eller til Sacramentet/ Ey heller noget Bud/til eller ſted der til beſkicke. Men ſaa ſkulle Wi predicke / at de ville ſelffue/ vden vort Bud oc befalning tenge dennem der til / oc tuinge Sognepreſten til at recke dennem Sacramentet/Huilcket mand kand giøre naar mand ſaa ſiger: Huo icke begerer Sacramentet/det mindſke iij. eller iiij. gange om Aaret/da er det at beſorge/at hand foracter Sacramentet/ oc er icke it Chriſtet Menniſke/ lige ſom den er icke en Chriſten/ der icke troer eller hører Guds hellige Ord oc Euangelium. Chriſtus ſagde icke: Det lader eller det foracter men dette giører ſaa offte ſom i dricke/etc.

Hand vil ſandelige/at det ſkal giøris/oc icke ladis eller foractis. Dette giøret/ ſiger hand.

Men

Men huo icke meget acter Sacramentet / det er it Tegn/ at hand veed intet at sige aff Synden / Legemet/ Dieffuelen/ Verden/ Døden oc Helffuede/ det er/ hand troer intet saadane at vere til endog hand ligger nedsuncken der i/ op til baade Ørnene/ oc hører daabbelt Dieffuelen til.

Tuert om igien/ saa haffuer hand ick behoff Naade/ Liff/ Paradis/ Himmerige / Christum/ GVd/ eller noget gaat/ Thi der som hand trode/ at hand haffde saa meget ont/ oc haffde behoff saa meget gaat/ da foractede hand icke Sacramentet/ met huilcket hand kunde vndnige det onde oc faa det gode / Mand haffde icke heller behoff met noget Bud/ at tuinge hannem til Sacramentet/ men hand kommer vel selff løbende der til / oc tuinge sig selff oc nødde dig til / at du maat giffue hannem Sacramentet.

Derfaare skalt du intet Bud giøre her aff/ som Paffuen giort haffuer/ Men vdtyde vel det Gaffn oc Skade / Nød oc Fromme / Fryct oc Fare i det hellige Sacramente / saa komme de vel selff / oc tuinge dig til at giffue dem Sacramentet. Komme de icke / saa laad dennem fare / oc sig dennem /

at de høre Dieffuelen til/ i det at de kunde icke acte deris stor Nød/ Ey heller Guds naadige Hielp oc Trøst/ Men det som du dette icke vdtyder/ eller du giør it Bud der om/ saa er det din skyld/ at de foracte Sacramentet. Hui skulde de icke bliffue lade oc fule/ der som du soffuer oc tier stille? Derfaare haff act der paa/ kiere Sogneprest oc Predickere.

Vort Embede er nu bleffuet langt en anden ting/ end det vaar vdi Paffuedømmet/ Det er nu en aluerlig oc nyttelig ting/ Derfaare haffuer det oc større møde oc arbeyde/ fare oc fristelse paa sig/ oc der til met en liden løn oc tack her vdi Verden. Men Christus vil selff vere vor løn/ om wi arbeyde trolige. Der til hielpe oss alle Naadens Fader/ Hannem skee loff oc tack til euig tid/ ved JEsum Christum vor Herre.

De

De ti Guds Budord/ Som en Husfader sine Tiunde enfaaldelige vnderuise oc lære skal.

Denne Figur staar/

Udi Mosi anden Bog i det xxij. Capittel.

Det

Det Første Bud.

Jeg er HERREN din GUD/ Du skalt icke haffue fremmede Guder for mig.

Huad er det? Suar.

Wi skulle frycte oc elske GUd/ offuer alle ting/ Oc oss alene paa hannem forlade.

Denne Figur staar/

Leuitici i det xxiiij. Capittel.

D:

Det Andet Bud.

Du skalt icke tage
HErrens din GUDs
Naffn forfengelige.

Huad er det? Suar.

Wi skulle frycte oc elske
GUd/ at wi icke ved hans Hel-
lige Naffn bande/ suerge/ giø-
re Traaldom/ liuffne eller be-
swige/ Men vdi all vor Nød/
samme Guds hellige Naffn
paakald//tilbede/ loff-
ue oc tacke.

Den-

Denne Figur staar/

Genesis i det ix Capittel.

Det

Det Fierde Bud.

Du skalt hedre din Fader oc din Moder / at du maat lenge leffue paa Jorden.

Huad er det? Suar.

Wi skulle frycte oc elske GVd / At wi vore Foraeldre oc Forstandere icke foracte eller fortørne / Men deñem ære / tjene / lyde / elske oc i værdighed at holde.

Denne Figur staar/

Genesis i det iiij. Capittel.

Det

Det Femte Bud.

Du skalt icke sla ihiel.

Huad er det? Suar.

Wi skulle frycte oc elske GUD/ at wi vor Næste ingen skade eller wret giøre/ paa hans Legems vegne/ Men hannem hielpe oc beskerme vdi al Liffs nødtørfftighed.

Den.

Denne Figur staar/

ij. Samuelis i det
xj. Capittel.

Det

Det Siette Bud.

Du skalt icke bedriffue Hoer.

Huad er det? Suar.

Wi skulle fryete oc elske Gud/ At wi leffue kyske oc tuctige i Ord oc Gierninger/ at huer elsker oc ærer sin Ecte Hø=stru.

Denne Figur staar/

Josue i det vij.
Capittel.

Det

Det Siuende Bud.

Du skalt icke Stiele.

Huad er det? Suar.

Wi skulle fryckte oc elske GVd/ At wi icke tage vor Næstis Gods eller Penninge fra hannem / ey eller snige oss det til met falske Vare / eller nogen Handel / Men heller hans Gods oc Næring fordre oc beskerme.

Denne Figur staar/
Danielis i det xiij.
Capittel.

Det

Det ottende Bud.

Du skalt icke bære fal-
ske Vidnesbyrd imod din
Næste.

Huad er det? Suar.

Wi skulle frycte oc elske
Gud/ At wi vor Næste icke fal-
skelige beliue/ forraade/ bagtale/
berycte/ Men hannem vndskyl-
de oc Aarsage/ Tale hannem
gaat paa/ oc vende all
ting til det
beste.

Denne Figur staar/

Genesis i det xxx.
Capittel.

Du skalt icke begere din Næstis Hus.

Huad er dete?
Suar.

Wi skulle frycte oc elske GVd/ At wi icke met nogen list legge oss effter vor Næstis Arffue eller Hus/ oc drage det til oss met it skin/ som siunis at haffue nogen ræt met sig/ Men heller vere hannem behielpelig oc tienstactelig at hand maatte det behol de.

Denne Figur staar/ Genesis i det xxxix. Capittel.

Det

Det Tiende Bud.

Du skalt icke begere din Næstis Høstru/ Suend/ Pige/ Oxe / Asen/ eller noget som hannem til hør.

Huad er det? Suar.

Wi skulle fryctte oc elske Gud/ At wi vor Næste hans Høstru/ Hussinde oc Tiunde eller Fæ/ hannem ey aff forraske/ afftrende eller foruende / Men heller raade oc tilholde dennem / at bliffue hoss hannem oc giøre den deel dennem bør at giøre.

Huad siger nu GUD om alle disse Budord? Suar.

Saa siger hand/ Exod.xx.

Jeg er HErren din Gud/ en nidkiær GUd/ som hiemsøger Fædernis Misgierninger paa Børnene/ indtil det tredie oc fierde Led/ paa dem som hade mi. Oc ieg giør Miskundhed/ met mange Tusinde som mig elske oc holde mine Bud.

Huad er det? Suar.

Gud hand truer at ville straffe alle dem som disse Bud offuertræde oc forkrencke/ Derfaare skulle wi frycte for hans Trede/ oc icke giøre imod saadanne Budord. Her

hoss

hoss loffuer hand ocsaa Naade oc alt gaat/ alle den som saadanne Budord holde. Derfor skulle wi hannem elske oc betro / oc gierne giøre effter hans Befalning.

Den hellige Tro/ som en Husfader skal vnderuise sine Tiunde enfaaldige/ oc dennem den lære.

Den første Artickel Om vor Skabelse.

Jeg troer paa GUd Fader ALmectige/ Himmelens oc Jordens Skabere.

Denne Figur staar/ Genesis j.

Huad er det? Suar.

Jeg troer at Gud haffuer skabt mig oc alle Creatur/ haffuer giffuet mig

mig

mig Liff oc Siæl/ Øyen/ Øern oc alle
Ledemod/ Fornufft oc alle Sind/ oc
endnu ved mact holder/ der til Klæ-
der oc Sko/ Mad oc Dricke/ Hus oc
Gaard/ Høstru oc Børn/ Jord/ Fæ
oc alt Gods/ forsørger riglige oc dag
lige met alle dette liffuis nødtørfft oc
Næring/ Mod all Farlighed besker-
mer oc for alt ont/ beskytter oc beua-
rer/ Oc det altsammen aff idel Fa-
derlig/ Guddommelig Godhed oc
Barmhiertighed/ foruden all min
Fortieniste oc Værdskyld/ for huil-
cket altsammen ieg er skyldig han-
nem at tacke oc loffue/ oc der for han
nem at tiene oc lydig at ve-
re./ Det er visselige
sant.

Den anden Artickel.

Om vor Gienløs-ning.

Denne Figur staar/ Matth. xxvij.

De

Oc paa Jesum Christum/ hans eniste Søn vor HERRE/som er vndfangen aff den hellig Aand/ Fød aff Jomfru Maria/Pint vnder Pontio Pilato/ Kaarsfest/ Død oc Begraffuet/Neder foer til Helffuede/tredie dag opstod fra de Døde/ Opfoer til Himmels/sider hoss GVd Faders Almectigis høyre Haand/ Deden er hand igien kommendis / at dømme Leffuendis oc Døde.

Huad er det? Suar.

Jeg troer/at JEsus Christus sand Gud født i Euighed aff Faderen / ocsaa it sandt Menniske føde

aff Jomfru Maria / Hand er min HERRE / der mig fortabte oc fordømte Menniske haffuer igienløst / Forhuerffuet oc igienuundet mig / fra alle Synder / fra Døden oc fra Dieffuelsens vold / icke met Sølff eller Guld / men met sit hellige Dyrebare Blod / oc met sin wskyldige Pine oc Død / paa det ieg skal vere hans egen / oc leffue i hans Rige / vnder hannem tiene i euig Retfærdighed / Wskyldighed oc Salighed / ligeruis som hand er opstaaen aff Døde / leffuer oc regnerer i Euighed / Det er oc visselige sant.

Den

Den Tredie Artickel/ Om vor Helliggiø-relse.

Denne Figur staar/ Actorum ij.

Jeg

Jeg troer paa den hellig Aand / En hellig Christelig Kircke / Som er hellige Menniskers samfund / Syndernis forladelse / Legemens opstandelse / Oc det euige Lyff / Amen.

Huad er det? Suar.

Jeg troer / at ieg icke aff min egen vornufft / eller krafft / kand tro paa min HERRE Jesum Christum / eller til hannem komme / Men den hellig Aand / haffuer kaldet mig / ved det hellige Euangelium / Opliust mig met sine Gaffuer / Hellig giort mig vdi den rette Tro / oc siden beholdet / ligeruis som hand ocsaa den menige Christenhed paa Jorden kalder / forsamler / opliu-

ser.

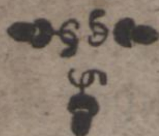
ser/ helliggiør/ oc i en sand Tro til
Christum beholder/ J huilcken
Christenhed/ som er den hellige Kir-
cke/ hand daglige tilgiffuer mig oc
alle tro Christne riglige alle Synder.
Oc paa Dømmedag skal opuecke mig
oc alle Døde/ oc mig met alle tro
Christne/ giffue euige Liff/
Det er oss visselige
sant.

Fader vor/

som en Husfader sine
Tiunde skal enfaaldelig
vnderuise oc
lære,

Denne Figur staar/
Lucæ xi.

Fader

Fader vor du som est i Himmelen.

Huad er det ? Suar.

Gud vil der met locke oss/at wi skulle tro/ at hand er vor ret-te Fader/oc wi hans Børn/paa det wi trøstelige/oc met all Tro-skab hannem bede skulle/ lige som gode Børn deris kiere Fader.

Den-

Denne Figur staar/
Matthei vj.

Hellige

Helligt vorde dit Naffn.

Huad er det? Suar.

Det er vel vist/at Guds Naffn i sig selff er allerede helligt/ Men wi bede i denne Bøn/at det hoss oss maatte ocsaa helligt vorde.

Huorlunde skeer det? Suar.

Naar Guds Ord læris purt oc reent/oc wi ocsaa hellig som Guds Børn der effter leffue/Der til hielp oss kiere Himmelske Fader. Men de som iblant oss anderledis lære eller leffue/ end effter GVds ord/de vhellige ibland oss Guds Naffn/ Derfor beskerme oss ocsaa Himmelske Fader.

Den

Denne Figur ſtaar/
Actorum ij.

De

Tilkomme dit Rige.

Huad er det? Suar.

Guds Rige komme vel selff / alt vden vor Bøn / Men wi bede her / at det maatte oc komme til oss.

Huorlunde skeer det? Suar.

Naar vor Himmelske Fader giffuer oss sin hellig Aand / huilcken det giør det ved sin Naade / at wi kunde tro Guds hellige Ord / oc leffue der effter / her timelige / oc der euindelige.

C   Den

Den tredie Bøn.

Denne Figur staar/
Matth. xxvj.

Vorde

Vorde

Vorde din Vilie saa paa Jorden/som hand er i Himmelen.

Huad er det? Suar.

Guds Guddommelige oc naadige vilie skeer vel foruden vor Bøn/ Menn wi bede i denne Bøn/at den maatte ocsaa skee i oss.

Huorlunde skeer det?

Suar.

Naar Gud sønderbryder oc hindrer alle onde raad oc vilie/ som icke ville lade hans Naffn hoss oss helligis/ oc icke lade hans Rige fremkomme (som er Dieffuelens/ Verdens/ oc vort Legems vilie) Oc hand styrcker oc stadelige holder oss i sine Ord oc i Troen indtil Døden/ det er hans gode oc Barmhiertige vilie.

Den Fierde Bøn/

Denne Figur staar/
Johannis vj.

Giff

Giff oss i dag vort daglige brød.

Huad er det? Suar.

Gud giffuer end oc vel alle onde Menniske deris daglige Brød/ foruden vor Bøn: Men wi beder her/ at hand vil giffue oss den verstand/ at wi maatte visselige vide/ at det daglige Brød/ wi fødis aff/ giffuis oss aff GUD/ oc wi maatte vere hannem tacknemmelige for saadanne Velgierninger.

Huad heder da det daglige Brød? Suar.

Daglige Brød kaldis alt det/ som til liffs næring oc nødtørfftighed behoff giørit/ Som er Mad/ Dricke/ Klæder/ Sko/ Hus/ Gaard/ Ager/ Fæ/ Peñinge/ Gods/ en from Dannequind/ gode lydige børn/ oc villige Folck/ fromme oc tro Herskaff/ gud oc snild Regimente/ god oc sund Luct/ Fred/ Sundhed/ Tuct/ Ære/ gode Veñer/ tro Nabor oc andet saadant.

 Den

Den Femte Bøn.

Denne Figur staar/
Matth. xviij.

De

Oc forlad oss Vor Skyld / som wi forlade vore Skyldener.

Huad er det? Suar.

Wi bede her / at vor Himmelske Fader vilde icke ansee vore Synder / oc icke for deris skyld forsage vor Bøn / Thi wi ere icke værde det aller mindste wi bede om / oc haffue ey heller det fortient / men at hand vil giffue oss det altsammen aff sin Naade oc Barmhiertighed / Thi wi daglige meget synde / oc fortiene intet andet end idel Straff oc Plage: Saa ville wi oc gierne forlade igien aff hiertet / oc giøre vel mod dem / som haffue syndet imod oss.

Den Siette Bøn.

Denne Figur staar/
Matth. iiij.

Oc

Oc leed oss icke vdi Fristelse.

Huad er det? Suar.

Sandelige Gud frister ingen/ Men hui bede her/ at Gud vilde oss foruare oc opholde/ saa at Dieffuelen/ Verden/ oc vort eget Legeme/ skulle oss icke bedrage/ oc forføre vdi Vantro/ Missbaab/ oc andre store Skendsel oc Laster/ Oc der som wi vorde end der met forsøget/ at wi dog endelige kunde vinde oc Seyer beholde.

Den Siuende Bøn.

Denne Figur staar/
Matth. xv.

Men frels oss fra ont.

Huad er det? Suar.

I den

I denne Bøn bede wi lige som i en Summa/ at vor Himmelske Fader vil fry oss fra alt ont/ baade til Liff oc Siel/ gods oc Ære/ oc paa det sidste/ naar vor tid kommer/ skicke oss it saligt Endelig/ oc met sin Naade/ tage oss fra denne Ælendighed/ til sig i Himmelen.

Amen.

Huad er det? Suar.

At ieg skal visselige vide at disse Bøner ere min HImmelske Fader behagelige oc tacknemmelige/ Thi hand haffuer selff befaler oss saa at bede/ oc der til loffuet/ hand vil høre vor Bøn.

Amen/ Amen.

Det er/ Ja Ja/ Det skal alt saa visselige skee.

Om Daa=bens Sacramente / Oc huad en Husfader sine Tiun- de enfoldige der om vnder- uise oc lære skal.

For

For det Første.

Huad er Daaben? Suar.

Daaben er icke alene slæt Vand / Men det er Vand forfattet vdi Guds befalning / oc met Guds Ord forbundet.

Huilcke ere saadanne Guds Ord? Suar.

Vor HERRE Jesus sagde til sine Disciple: Gaar hen i den gantske Verden / oc predicker Euangelium faar alle Creatur / oc døber dem / i Naffn Faders / oc Søns / oc hellig Aands.

For det andet.

Huad giffuer Daaben / eller huor til er hand gaffnlig? Suar.

Hand giør Synds forladelse / frier oss fra Døden oc Dieffuelen / oc giffuer alle dem det euige Liff / som troer effter dette Guds Ord / oc Løfftis lydelsde.

Huilcke ere de Guds Ord oc Løffte? Suar.

Der som vor HERRE Christus siger / Marci i det sidste Cap. Huo som troer oc bliffue døbt / hand skal bliffue salig / Men huo som icke troer / hand skal fordømmis.

For

For det Tredie.

Huorlunde kan Vandet giøre saadanne mectige ting?
Suar.

Sandelige Vandet giør det icke/ men Guds ord/ som i oc met Vandet er / oc den Tro som troer saadanne GVds ord i Vandet/ Thi at wden Guds ord/ er Vandet slæt Vand/ oc ingen Daab/ men met Guds ord er det en Daab/ det er it Naadelige leffuendis Vand/ oc en ny Fødsel i den hellig Aand/ som Sancte Pouel siger til Titum i det tredie Cap.

Formedelst igien fødelsens Bad / oc den Hellig Aands fornyelse / huilcken hand haffuer vdgydet riglige offuer oss/ formedelst JESVM Christum

stum vor Frelsere / Paa det at wi skulle formedelst hans Naade vere retfærdige / oc Arffuinge til det euige Liff / effter Haabet / Det er io visselige sant /

For det Fierde.

Huad betyder da saadan Vanddøben? Suar.

Den betyder / at den gamle Adam i oss / skal ved daglig Penitentze / det er / ved Aanger oc Ruelse / druckne quellis oc dræbis met alle Synder oc sine onde Begeringer. Oc tuert imod skal det ny Menniske daglige opstaa / fremkomme / oc leffue retfærdelige / oc renlige / faar Guds euindelige.

Huor

Huor staar det screffuet?

Suar.

Sancte Pouel scriffuer til de Romere/ i det siette Capittel. Wi ere begraffue met Christo formedelst Daaben i Døden/ paa det/ at lige som Christus er opueet fra de Døde/ formedelst Faderens herlighed/ saa skulle wi ocsaa vandre vdi it nyt Leffnet.

Huor

Huorlunde man ſkal lære de Enfoldige at Scriffte.

Huad

Huad er Scrifftemaal?
Suar.

Scrifftemaal begriber tu Stycke i ſig. Det Førſte / At mand bekiender ſine Synder.

Det Andet / at mand anammer Abſolution eller Synders forladelſe aff Scrifftefaderen / lige ſom aff GVD ſelff / oc hør hannem icke at tuile / men ſtadelige Tro / hans Synder ere hannem da oc ſaa forladne faar Gud i Himmelen.

Huilcke Synder ſkal mand da ſcriffte?
Suar.

Faar Gud ſkal mand giffue ſig ſkyldig for alle Synder / oc ſaa for dennem ſom wi icke kiende / ſom wi giøre i Fader Vor.

Men

Men faar Scrifftefaderen skulle wi bekiende alene de Synder/som wi vide oc føle i Hiertet.

Huilcke ere de?

See der til din Stat eller Vilkaar/effter de ti Budord/ om du est en Fader/Moder/Søn/Daatter/Hosbonde/Høstru/Suend eller Pige/ om du haffuer veret whorsom/wtro/wflytig/vred/wtuctig eller auensiug/ om du haffuer giort noget Menniske skade/met Ord eller Gierninger/ om du haffuer staalet/veret forsømmelig skødesløss/ eller giort skade.

Kiere sæt mig faare en kaart Form eller Maade at Scriffte.

Suar

Suar.

Saa ſkalt du ſige til Scrifftefa-
deren:

Kiere værdige Herre/ Jeg beder eder gierne/ at i ville høre mit Scriff temaal/ oc ſige mig mine Synders forladelſe til/ for Guds ſkyld.

Ja ſig frem.

Jeg arme Synder bekiender mig faar Gud/ ſkyldig at vere vdi alle Synder. Beſynderlige/ bekien- der ieg faar eder/ at ieg er en Suen/ Pige/ etc.

Men ieg tien gantſke wtrolige min Huſbonde/ Thi der oc der haff- ver ieg icke giort huad ſom de mig befalet haffue/ ieg haffuer giort dem vrede/ oc kommer dem til at bande/ Jeg haffuer veret vorſømmelig/ oc ladet ſkade ſke.

Jeg

Jeg haffuer ocsaa veret whøuisk vdi Ord oc Gierninger/ haffuer giort mig vred met mine ieffnlige/ Jeg haffuer murret imod min Høstru/ oc bandet hende/ etc.

Dette altsammen fortryder mig oc giør mig ont/ oc beder om Naade/ Jeg vil mig bedre.

En Herre / Hosbonde eller Høstru kand saa sige.

Besønderlige bekiender ieg faar eder/ at ieg haffuer icke trolige optuctet mine Børn/ Tiunde/ Høstru/ til Guds ære / Jeg haffuer bandet oc giffuet onde Exempel fra mig/ met wtuctige ord oc gierninger/ jeg haffuer giort min Nabo skade / bagtalet hannem jeg haffuer saalt for dyrt mine Vare oc haffuer saalt falske ock [illegible] gantske gode vare. Oc huad me- [illegible] haffuer giort imod GVds

bud / oc imod sin Stat oc Vilkaar/ etc.

Men der som nogen finder sig icke besuaret met saadanne eller store Synder / Hand skal da icke sørge eller videre søge effter synd / eller opdycte selff nogen Synd / oc der met giøre it Martyrium oc Pine aff Scrifftemaal / Men optelle en eller to / de som hand veed: Saa bekiender ieg besonderligen / at ieg haffuer en tid bandet / Item en tid haffuer veret vhøffuisk i ord / en tid haffuer det forsømmit / etc. Oc lad det vere nock. Veedst du oc plat ingen (huilcket dog icke vel muligt er) saa sig oc ingen besonderlige frem / Men tag Synders forladelse / paa det almindelige Scrifftemaal / huilcket du giør faar Gud hoss Scrifftefaderen.

Der effter skal Scrifftefaderen sige.

Gud vere dig naadig/ oc styrcke din Tro/ Amen.

Der næst siger hand.

Troer du oc/ at min forladelse er Guds forladelse?

Ja kiere Herre.

Der effter siger hand.

Skee dig lige som du troer/ Oc ieg aff vor Herris Jesus Christi befalning/ forlader dine Synder / J Naffn Faders/ oc Søns/ oc hellig Aands/ Amen.

Gack hen i fred.

Men om nogle haffue større Besuarelse eller Bedrøffuelser/ i deris Samuittighed/ oc haffue suare Fristelser/ da veed en Scrifftefader vel at trøste den met flere Ord/ oc komme dennem ret i Troen igien.

Det skal være for de Enfaldige/ en almindelig Form oc Maade til at Scrifftte.

Om

Om Alte=rens Sacramente / Oc huad en Husfader skal sine Tiunde der om enfaldelige vnderuise oc lære.

D Huad

Huad er Alterens Sacramente?
Suar.

Det er vor HErris Jesu Christi sant Legeme oc Blod / vnder Brød oc Vin / insæt aff CHristo selff/oss Christne til at æde oc dricke.

Huor staar det screffuet?
Suar.

Saa scriffue de hellige Euangelister/ Mattheus/ Marcus/ Lucas/ oc Sanct Pouel.

Vor HERRE JEsus Christus/ i den Nat/der hand bleff forraad/ Tog Hand Brødet/ tackede oc brød det/ oc gaff sine Discipler oc sagde: Tager dette hen oc æder det/Det er mit Legeme/ som giffnis for eder/ Det giører i min Hukommelse.

Lige

Lige saa tog hand oc Kalcken / effter Afftens Maaltid / tackede / gaff dennem oc sagde: dricker alle der aff / dette er det ny Testamentis Kalck vdi mit Blod / det som bliffuer vdgydet for eder / til Syndernis forladelse / dette giører saa offte som i dricke / i min Hukommelse.

Huad gaffuer saadan æden oc dricken Suar/

Disse ord giffue oss det vel tilkiende: Som giffuis for eder: oc: som vdgydis til Syndenis forladelse.

Det er / at oss giffuis ved saadanne ord i Sacramentet Syndernis forladelse / det euige Liff oc Salighed for di der som Syndernis forladelse er / der er ocsaa det euige Liff oc Salighed.

 Huor-

Huorlunde kand den legemlige æden oc dricken giøre saadan mectig.
Ting: Suar.

Sandelige at æde oc dricke giør det icke / men de Ord som der staar: Som giffuis for eder: oc: som vdgydis til Syndernis forladelse. Disse ord ere hos de Legemlige æden oc dricken / som Hoffuetstycker i Sacramentet. Oc huo som troer samme Ord / hand haffuer det som de indeholde / Som er Syndernis forladelse.

Huo anammer saadant Sacramente værdelige? Suar.

At faste oc legemlige sig der til berede / er vel en fin vduaartis tuct / Menn den er ret værdig oc vel beskicket / som troer disse ord: Som giffuis for eder: oc: Som vdgydis til Syndernis Forladelse.

Men

Men huem som icke troer disse Ord/ eller tuiler hand er wuærdig oc wbeskicket/ Thi dette Ord (FOR EDER) vil haffue idel tro Hierter.

Huorlunde en Husfader skal lære sine Tiunde at signe dem om Morgenen oc om Afftenen.

Om Morgenen naar du opstaar/ skalt du betegne dig met det hellige Kaarssis tegn/ oc sige.

I naffn Faders/ oc Søns/ oc hellig Aands/ Amen.

Der effter skalt du læse din Troes Artickler/ oc Fader Vor/ oc siden denne lille Bøn.

IEg tacker dig O kiere himmelske Fader/ ved din Elskelige Søn JESum

 Chri-

Christum vor HErre / at du haffuer mig i denne Nat beuaret fra all skade oc fare / Oc ieg beder dig / at du vilt beuare mig i denne Dag / for Synden oc alt ont / at mit gantske Leffnet / oc alle mine Gierninger kunde teckis dig / Thi ieg befaler mig / mit Legeme oc Siæl / met alt andet / huad ieg haffuer / i dine Hender / Lad din hellige Engel vere hoss mig / at de onde Fiende skal ingen mact faa met mig / Amen.

Oc da kant du gaa til dit Arbeide oc Gierning met glæde / Oc sunge da en Psalme eller Loffsang / som er Ti Bud / eller huad dit sind kand giffue dig.

Om

Om Afftenen sammeledis/ skalt du signe dig met det hellige Kaarssens tegn/ oc sige:

I naffn Faders oc Søns/ oc hellig Aands/ Amen.

Der effter skalt du læse din Troes Artickler/ oc Fader vor/ oc siden denne lille Bøn.

JEg tacker dig O Barmhiertige Fader/ ved JEsum CHristum din kiere Søn/ at du naadelige haffuer beuaret mig i denne Dag/ Oc: ieg beder dig/ at du vilt forlade mig alle mine Synder/ huor som ieg haffuer giort wret/ oc at du vilt Naadelig beuare mig i denne Nat/ Fordi at ieg befaler mig/ mit Legeme oc min Siæl

met alt andet huad ieg haffuer i dine Hender/lad din Hellige Engel ingensteds vige fra mig/ paa det den onde Fiende skal ingen mact faa met mig/ Amen.

Oc da strax kant du gladelige legge dig til at soffue.

Huorlunde en Husfader skal lære sine Tiunde at læse Benedicite oc Gratias.

Benedicite.

Børnene eller tieniste Folcket skulle gaa frem til Bordet / oc met sammen lagde hender oc Tuctighed saa sige:

Psal. cxxxv.

ALLe Oyen vocte paa dig HERRe/oc du giffuer den

dennem deris Mad i sin tid. Du oplader din Haand / oc opfylder alt det som leffuer met * Behagelighed.

Vtydning.

* Behagelighed / det er / at alle leffuendis Creatur faa saa meget at æde / at de ere lystige oc glæde der offuer / Thi sorge oc gerighed forhindrer saa Benedidelsen.

Der effter Fader vor / etc.

Oc denne effter følgendis Bøn.

O Herre Gud Himmelske Fader / velsigne oss / oc disse dine Gaffuer / huilcke wi aff din Rundhed skulle anamme / ved Jesum Christum vor Herre / Amen.

Gratias.

Lige saa effter Maaltid / skulle de ocsaa tuctige oc met sammen lagde Hender sige; O v Ta-

TAcker HERREN for di hand er god/ oc hans miskundhed varer euindelige.
Den som giffuer Spisning alle Creature / Den som giffuer Qvæg deris foer/ oc besorger Raffne vnge som raabe til hannem/ hand haffuer icke lyst til Hestens styrcke/ ey heller Behagelighed til nogen Mands Been / Men Herren behager dem der hannem frycte/ oc vente hans Miskundhed/ ære vere GVD Fader/ oc Gud Søn/ etc.

Der effter Fader vor/ oc denne effter følgende Bøn.

HERRE Gud Fader/ wi tacke

tacke dig/ ved Jesum Christum vor HErre/ for alle dine Gaffuer oc Velgierninger / Du som leffuer oc regnerer til euig tid/ Amen.

En Hustaffle/ som indeholder nogle Sprock/ for alle hellige Orden oc Stater / ved huilcke Sprock/ de kunde formane dennem selff til deris Embede oc Tieniste.

En Biscop/ Søgneprester oc Predikere.

EN Biscop skal vere wstraffelig En Quindis Mand/ vaagen/ ædru /ærlig sindig/ Hand skal gierne laane Husz/ Hand

skal vere bequem til at lære andre/ Hand skal icke dricke sig drucken aff Vin eller anden Drick/ Hand skal icke sla eller trætte/ Hand skal icke vere gerig til Baade eller vhørlig Vinding/ Men hand skal vere mild oc retfærdig/ oc kunde vel faare staa sit eget Hus/ oc haffue lydige Børn met all Ærlighed/ Hand skal icke heller vere den som haffuer nylige taget ved Troen/ j. Timoth. iij.

Verdslig Offrighed.

HVert Menniske skal vere Herredømme oc Macten vnderdanig/ Thi der er ingen mact til vden aff GVd/ All den Mact som til er/ hun er skicket aff Gud/ Huo som staar imod Macten / hand staar imod GVds skickelse: Oc de som staa der imod/ de faa Dom imod dem selffue/ Thi

Thi hun bær icke Suerdet forgeff-
uis/ hun er Guds Tienerinde/ oc en
Heffnerinde til at straffue dem som
ilde giøre. Til de Romere i det xiij.
Capittel.

Ecte Mend.

J Mend skulle bo oc leffue vijs-
lige met eders Hustruer oc giøre dem
deris ære/ som de vanmectige/ som
ere oc det naadelige Liffuis Metar-
uinge/ paa det eders Bøn icke bliff-
uer forhindert. j. Petri iiij. Colos. iij.

Ecte Quinder.

Quinderne skulle vere deris
Mend vnderdannige lige som Her-
ren/ lige som Sara vaar Abraham
lydig/ oc kalde hannem sin HErre/
hues Døtter i ere bleffne/ oc igiøre
vel oc icke frycte for nogen redsel. j.
Pet. iij. Cap.

Forælderne.

I Forældre skulle icke erre eders Børn til vrede / paa det at de icke bliffue mistrøstige/men opføder dem i tuct oc formaning i Herren. Til de Epheser det vj.Cap.

Børn.

I Børn verer eders Forældre lydige i Herren/thi det er retfærdigt oc ærligt/ære din Fader oc din Moder/det er det første Bud/ som haffuer foriettelse / at det maa gaa dig vel/oc at du maatte lenge leffue paa Jorden/Ephes.i det vj.Cap.

Suenne / Piger / Daglønere oc Arbeidere.

I Tienere verer eders timelige HErrer lydige/met fryct oc redsel i eders Hiertis entfoldighed / lige som CHristo / Oc tiener dem icke

alemiste

alenis
Men
n:re/
aff hi
der ei
icke
som g
løn/
ler J

giør
oc fo
eder
Gu

vnd

aleniste i deris Øyen/at i maa reckis Mennisken / Men som Christi tienære/ Oc giører saadan Guds vilie aff hiertet met veluillighed / Oc lader eder tycke at i tiene HErren/ oc icke Mennisken / Oc vide/ at huer som giør noget gaat/ hand skal faa løn/huad heller hand er Tienere eller Fri.

Husfader oc Husmoder.

J Herrer (eller Husbonder) giører oc det samme mod Tienere/ oc forlader eders trusel/ Oc vider at eders HERRE er i Himmelen/oc Gud acter ingen Persone.

Vnge Folck.

J vnge Folck lerer de Gamle vnderdannige / oc beuiser der met

ederis

eders Ydmighed / Thi Gud staar imod de Hoffærdige / oc giffuer de ydmyge Naade / Saa ydmyger eder vnder GVds veldige Haand / at hand skal ophøffue eder i sin tid / j. Pet. v.

Encker.

Den som er en ret Encke / oc en som hun sætte sin Haab til Gud / oc bliffue i Bøner dag oc Nat / Men huilcken som leffuer i vellyst / hun er leffuendis Død. j. Tim. v.

Menigheden.

Elske din Næste som dig selff / i dette Ord ere alle Bud forfattede / Rom. xiij.

Oc beder inderlige for alle Mennniske j. Tim. ij. Cap.

Huer mercke sin Regel flitelig /
Saa gaar det i Huset skickelig.

En

En liden Bog/ om Brud-
uielse/ for alle Sog-
neprester.

Martinus Luther.

Det er it almindeligt Sprock Saa mange Land Saa mange Seder. Effterdi at Brøllup oc Ecteskaffs stat er en Verdslig Handtering/ da bør oss Aandelige eller Kirckettienere intet at ordinere eller regere der vdi/ men lade huert Land oc Stad her i nyde oc beholde sin Brug oc Seduane. Sommestele føre de Bruden tuende gange til Kircken/ baade om Afftenen oc om Morgenen/ Somme steds icke vden en gang. Somme forkynde oc oplyse deris Ecteskaff paa Predickestolen/ tho eller tre Vger tilforn/ Dette oc alt andet saadant/ Lader ieg Herrer oc Førster/ Borgemestere oc Raad/ skaffe oc giøre som de ville/ Det kommer mig intet ved.

Men naar mand begerer aff oss/ at wi skulle faar Kirckedørren eller i Kircken læse Guds velsignelse/ oc bede Vore

Bøn

Bøn offuer Brud oc Brüdgomme/ eller
vie dennem tilsammen / dá ere wi sky di-
ge det at giøre Der faare vilde ieg laa-
de vdgaa den lille Bog om Brudviel-
se / faar de vnge Sogneprester som icke
bedre kunde/ at de maatte bruge endrec-
telige met oss denne form oc maade. De
andre/som det bedre kunde(det er/ de som
icke kunde alting / Men de laade dennem
tycke at de kunde alting) de haffue denne
min Tieniste intet behoff/Vden saa meget
at de kunde konstelige oc mesterlige straffe
oc sætte til rette det vi giøre/ oc tage den-
nem vel vare/at de icke skulde holde noget
lige met andre/oc giøre alting effter deris
eget Hoffuet/Thi mand maate ellers ten-
cke / at de skulle lære noget aff andre: Det
vaare en stor skam.

Effterdi at mand haffuer her til bru-
get saa drabelig stor prang met Muncke
oc Nunder i deris Induielse/ Endog at
deris Stat oc Væsen er en Vgudelig oc
klar Mennislelig tant oc dict/som ingen
Grundvaal haffuer i Scrifften/ Huor me-
get mere skulde wi ære denne Gudelige
Stat / oc met mange herlige Stycker vie
Brud oc Brudgomme tilsammen/ oc bede
for dennem/oc ære dennem? thi endog det er
en Verdslig Stat / saa haffuer hand dog
Guds Ord faar sig/ oc er icke dictet eller
stifftet

stifftet aff Menniſken / ſom Muncke oc Nunde Stat. Derfaare ſkulde det hundrede maal yppermere actis end Kloſterleffnets ſtat/ Huilcken ſom ſkal actis/ at vere den aller verdſligeſte oc Kiødeligiſte ſtat/ efftersi den er funden aff Kiød oc Blod/ oc ſtifftet aff verdſlig viſdom oc fornufft.

Oc paa det at vnge Folck maatte lære/ at anſee aluerlige denne Ecteſkaffs ſtat/oc denn i ære at holde / ſom GVDS Gierning oc Bud/oc icke ſaa ſpattelige driffue deris Daarlighed der om/met latter/met beſpaattelſe/ oc met anden ſaadan Loſactighed/ſom mand pleyede her til at giøre / lige ſom det ſkulde vere en ſkemt eller Børneleeg at giffue ſig vdi Ecteſkaff/ eller giøre Brøllup.

De ſom haffue først ſtifftet/at mand ſkal føre Brud oc Brudgomme til Kircken/anſaae det for ingen ſkemt/ menn faar en ret aluerlighed/Thi vden tuil/vilde de der hente Guds velſignelſe/oc en almindelig Bøn / oc icke driffue nogen Geckeri eller Hedneſke Abeſpil.

Saa beuiſer oc det ſamme den Gierning i ſig ſelff vel/ Thi huo ſom begerer aff Sogneprеſten eller Biſcopen en almindelig Bøn oc GVds velſignelſe/

Hand

Hand giffuer vel der met tilkiende (endog hand taler det icke vd met Munden) huad fare oc nød hand giffuer sig i/ oc huor stor=lige hand haffuer samme Guds Velsignel=se oc en almindelig Bøn behoff til Ecte=skaffs stat/ Thi hand fornemmer vel som mand oc daglige befinder/ huilcken wlycke Dieffuelen kommer aff sted i Ecteskaffs stat/ met Hoer/ Wroskaff/ Wenighed/ oc allehaande Jammer. Saa ville wi nu paa denne maade/ handle met Brud oc Brudgomme/ der som dedet aff oss bede oc begere.

For

For det Første skal der liusis faar dennem paa Predickestolen/ met saadanne Ord.

Hans N. oc Margarete N. ville effter Guds befalning giffue sig i den Hellige Ecteskaffs stat/ Oc derfaare begere de en almindelig Christelig Bøn for sig / at de kunde det begynde i GVds naffn/ oc det maatte lyckis faar dennem.

Oc om nogen haffuer der i at sige/ giøre sig det betyden/ eller tie sig stille. GVD giffue dem sin Naade oc Velsignelse/ Amen.

Brud

Brudvielse skal skee i Kircken
met disse ord.

Hans vilt du haffue Margrete til din Ecte Høstru?

Dicat/ Ja.

Margrete vilt du haffue Hans til Ecte Hosbonde

Dicat/ Ja.

Her lader Prester dennem giffue huer andre troloffuelsens Ring/ Oc legger baade deris høyre Hender tilsammen/ oc siger:

Huad Gud haffuer tilsammen føyet/ skal intet Menniske atskillie.

Der effter siger Presten almindelige faar alle.

Efftherdi at hans N. oc Margrete en begere huer andre til Ecteskaff/ oc det obenbarlige bekiend
faar

faar Gud oc Verden/oc haffue det paa giffuet huer andre deris Hender oc troløffuelsens Ring/ Saa siger ieg dennem Ectefolck at vere i Naffn Faders/oc Søns/oc hellig Aands/ Amen.

Fremdelis siger hand:

Hører nu Guds Ord om denne Stat.

OC GUD vor HERRE sagde: Det er icke gaat/At Mennisken er ene/ Jeg vil giøre hannem en Methielp/Som kand vere hos hannem. Da lod GUD vor HERRE en Suar Søffn falde paa Mennisken/Oc hand soff. Da tog Hand it aff hans Reffbeen/

been / oc lucte steden igien met Kiød. Oc GUD vor HErre bygde en Quinde aff Riffbeenet / som hand tog aff Mennisken oc ledde hende til hannem. Da sagde Mennisken: Det er Been aff min Been / oc Kiød aff mit Kiød / Der faare skal mand kalde hende Mandinne / Thi hun er tagen aff Manden. Der faare skal Manden forlade sin Fader oc sin Moder / oc bliffue hoss sin Høstru / oc de skulle vere it Kiød.

Der effter taler hand saa til dennem.

Efterdi at i haffue nu giffuet eder i Ecteskaff tilsammen i GUds naffn. Saa hører nu GUds Bud om

om denne Stat. Saa siger Sanct Pouel.

I Mend/elsker eders Høstruer / lige som Christus elskte Menigheden / oc gaff sig selff for hende/ paa det Hand skulde Hellige hende / Oc hand rensede hende førmedelst VAnbadet i Ordet/ paa det hand skulde beskicke sig selff hende en Menighed som er Herlig / som icke haffuer nogen Besmittelse eller Ryncke / eller noget saadant / Men at hun skulde være hellig oc vstraffelig. Saa skulle oc Mendene elske deris Høstruer/ som deris eget Legeme. Huo som elsker sin Høstru/ Hand el-

ster sig selff. Thi aldrig hade-
de nogen sit eget kiød/men hand
føder det / oc Vedergueger det/
lige som HErren ocsaa Menig-
heden.

Quinderne skulle være de-
ris Mend Vnderdannige/ som
HERREN/ Thi Manden er
Quindens Hoffuet/ lige som
CHristus er oc Menighedens
Hoffuet/oc hand er sit Legemis
Saliggiørere. Men lige som
Menigheden nu er Christo vn-
derdannig/ Saa skulle ocsaa
Quinderne være deris Mend i
alle ting.

For det Andet/ Hører ocsaa Ka-
arsset/som GVD haffuer lagt paa
denne Stat.

Saa

Saa ſagde Gud til Quinden.

Jeg vil ſkicke dig meget kummer/naar du reder til Barſel/ Oc du ſkalt føde din Børn met Kummer/ oc din villie ſkal være din Mand vndergiffuen/ oc hand ſkal være din Herre.

Oc Gud ſagde til Manden.

Effterdi du lydde dyn Hoſtruis røſt/ oc oedſt aff det Træ om huilcket ieg bød dig oc ſagde: Du ſkalt icke ade der aff/ Da ſkal Jorden være forbandet for din ſkyld/ met Kummer

skalt du dig der aff nære alle dine
liffsdage/ Torn oc Tidzel skal
hun bære dig / oc du skalt æde
Vrter paa Marcken. J dit
Ansictis sued skalt du æde dit
brød/til du bliffuer til Jord igi-
en/som du est tagen aff/ Thi du
est Jord / oc du skalt bliffue til
Jord igien.

For det Tredie/Er det eders
Trøst/at i vide oc tro / at eders stat
er Gud tacknemmelig / oc aff han-
nem velsignet. Thi saa staar det
screffuet.

Oc Gud skaffte Mennisken
sig til Billede/hand skaffte han-
nem til Guds billede / Oc hand
skaffte dem en Mand oc Quin-
de. Oc Gud velsignede dem/oc

sagde

sagde til dem: Værer fructsommelige / oc formerer eder oc opfylder Jorden/ oc giører hende eder vnderdannig. Oc regerer offuer Fiskene i Haffuet/ oc offuer Fulene vnder Himmelen/ oc offuer alle Diur som krybe paa Jorden.

Oc GVd saa alt det som hand haffde skafft / Oc see/ det vaar altsammen saare gaat. Derfaare siger oc Salomon: Huo som faar en Høstru/ hand faar en god ting / oc annammer aff HERren en Velbehagelighed.

Her legger hand sin Haand paa deris Hoffuet/ oc beder saa:

HERre Gud Himmelske Fader / Du som haffuer skabt Mand oc Quinde / oc forskicket dennem til Ecteskabs stat / Oc haffuer Velsignet dennem met Liffsens Fruct / oc der i betegnet din kiere Søns Jesu Christi / oc den hellige Kirckis hans Bruds Sacramente. Wi bede dine grundløse Barmhiertighed / at du vilt saadan din Skabning / Ordning oc Velsignelse icke lade forryckis eller forderffuis / Men naadelige beuare / ved Jesum Christum vor HErre /

A M E N.

En

mmelſke
er ſkabt
r ſticket
t/ Oc
em met
etegnet
riſti/oc
Bruds
ede dine
hed/at
bning/
icke ka-
rffuis/
e/ved
or

R.

En

En Liden

Bog om Døbelſe/faar alle Sognepreſter.

 Mar-

Martinus Luther ynſker alle Chriſtne Læſere Naade oc Fred i Jeſu Chriſto vor Herre.

EFterdi ieg daglige ſeer oc hører/ at mand met ſtor Wflittighed oc Waluerlighed (ieg vil icke ſige met Løſactighed) handler offuer Børnene det høyuærdige hellige oc trøſtelige Daabans Sacramente/ Huilcket ieg troer ocſaa at være en Aarſage til/ at de ſom der hoſſ ſtaa/ intet der aff kunde forſtaa/ huad der bliffuer talet eller handlet/ Tyckis mig icke alene nytteligt/ men ocſaa nødtørffteligt at være/ at mand det paa huert Lands Tungemaal / oc icke lenger paa Latine handler. Oc haffuer ieg derfaare begynt at vdſætte paa Tydſke de ord ſom høre til Daaben/ paa det de ſom ere Faddere eller der hoſſ ſtaa/ maatte opueckis til Troen/ oc til en aluerlig paa actelſe/ oc de Preſter ſom døbe/ maatte haffue diſſ ydermere flytighed for deris ſkyld ſom høre der paa.

Men ieg aff en Chriſtelig Tro/ beder alle dennem ſom døbe / ſom holde Børn til Daab / oc der ſom hoſſ ſtaa / at

de

de ville lade dennem gaa til Hiertet/ den
herlige oc kaaſtelige Gierning oc den ſtore
Aluerlighed ſom er i ſamme Gierning.
Thi du kand høre her i Ordene/ ſom ſtaa i
denne Bøn/ huor klarlige oc aluerlige den
Chriſtne Kircke fremdrager Børner til
Daaben/ oc met beſtandige oc vtuilactige
ord faar Gud bekiender/ at Børnet er met
Dieffuelen beſæt/ oc Syndſens oc Vrenens
Børn/ oc beder ſaa flitelige om Hielp oc
Naade/ ved Daaben/ at det maatte bliffue
Guds Børn.

Derfaare vilde du bet[illegible]cke/ at det
er plat ingen ſkemt/ at handle imod Dief-
fuelen/ oc icke alene vddriffue hannem aff
Børnet. Men ocſaa (effterdi det ſkal alle
ſine dage haffue ſaadan en mectig Fiende
paa ſin hals) at være den arme Børn aff
gantſke hiertte oc en ſterck Tro beſtandig/
oc met aller størſt paa actelſe oc inderlige
begiering bede/ at GVD effter ſom denne
Bøn liuder/ vilde icke alene hielpe Børnet
fra Dieffuelens vaald/ Men ocſaa beſtyr-
cke/ at der matte ridderlige i Liff oc Død
beſtaa imod hannem. Oc fryctet ieg viſſe-
lige at det gaar mange ilde effter Daaben/
derfaare/ at mand ſaa kaaldelige oc ſaa la-
delige met dennem omgaar/ ocſaa aldelis
vden Aluerlighed faar dennem beder i
Daaben.

Saa tenck nu/at disse vdnaartis Stycke /er de aller ringeste i Daaben/som er/at blæse Børnet i øyenen/at signe det met Kaarssis tegn/ at legge Salt i Munden/komme Spyt oc Skarn i ørnene oc Næsen/ at smørge Brystet oc Skuldrene met Olie/ oc Hoffuet panden met Chrismen/ Jdrage det sin Døbe Skiorte/ oc giffue det it rend Lius i Haanden/oc andet saadant mere/ som aff Menniskẽ er tillagt at pryde Daaben met/ Thi Daaben kand vel skee forudẽ saadanne ting/oc de ere icke de rette Stycke/som Dieffuelen skyer oc flyer faare/hand foracter vel mectigere ting/det maa gaa her aluarlige til.

Men see der paa/ at du staar der i en ret Tro/oc hører Guds ord/ oc aluaarlige beder. Thi naar Presten siger: Lader oss bede/ da formaner hand io dig/ at du skalt met hannem bede/Oc alle Faddere oc de som staa omkring Daaben/skulle i deris Hierter bede alle de Ord som Presten i sin Bøn opregner Derfaare skal oc Presten sige samme Ord frem vdtydelige oc langsomt/at Fadderne kunde dennem vel høre oc fornemme/ oc ved dennem selff i Hiertet j met Presten bede oc fremsætte faar GVD/Barnens nød met Aluarlighed/ oc aff deris gantske formue faar Barnet

sætte

sette dennem imod Dieffuelen/ oc saa stille dem/ at de lade der være en aluaarlig ting for dennem/ efftterdi at det er for Dieffuelen ingen skempt.

Derfaare er det vel redeligt oc ret/ at mand icke tilsteder nogen drucken eller vild Prest at døbe/ ey heller bede løsactige Folck til Faddere/ men fine/ tuctige/ aluaarlige fromme Prester oc Faddere/ til hulcke mand kand sig forsee/ at de handle samme Sag met Aluaarlighed oc met en ret Tro/ at mand icke sætter Dieffuelen det høyuærdige Sacramente faar til en spaat oc vanære GVd/ som vdgider offuer oss i Daaben/ sin offuerflødige oc grundløse Naadis Rigdom/ saa at hand kalder det en ny Fødsel/ Met hulcken wi vorde leddige fra Dieffuelens Tiranni/ løs fra Synden/ Døden oc Helffuede/ Liffsens Børn oc Arffuinge til alt det gode Gud haffuer/ oc Guds egne Børn oc Christi Brødre.

O kiere Christne Mennisker/ lader oss icke saa wflitelige acte eller handle saadan wsigelig Gaffue/ Er dog Daaben vor eniste Trost oc Indgang til alt det gode Gud haffuer/ Oc alle Helligens Menighed/ der til hielp oss Gud/
AMEN.

Døbefaderen skal at-
spørge om Børnet er
hiemme døbt.

FAR her vd du vrene A-
And / Oc giff den hellig A-
and rom.

Der næst skal hand giøre Kaarss
paa Børnens Ansict oc Bryst.

Sigendis:

Anam det hellige Kaarssis
betegnelse / baade paa dit Ansict
oc Bryst.

Lader oss Bede.

O Allmectige euige GVd /
vor HERRis JEsu CHristi
Fader / Jeg raaber til dig off-
uer

uer denne din Tienere/(Neffner BØrnet) Som beder om din Daabis gaffue/oc ved den Aandelige igienfødsel begerer din euige Naade. HERre tag hannem til dig. Oc som du haffuer sagt: Beder saa skulle i faa: Leder saa skulle i finde: Bancker/ saa skal eder opladis: Saa giff nu denne som beder dine Gaffuer/oc oplad Dørren faar hannem som bancker/ at hand kand faa den euige Velsignelse i dette Himmilske Bad/ oc det Rige som du haffuer oss allesammen loffuet oc tilsagd/formedelst vor HERRE Jesum CHristum/ Amen.

Lader oss bede.

O Almectige euige GUd/ den der ved Syndfloden effter din strenge Retfærdighed/ haff-uer fordømt den vantro Ver-den/ oc effter din store Barmhi-ertighed/ reddede din tro tienere Noe selff otende. Oc lodst druck-ne den forhærdede Pharao met alle sine i det røde Haff/ oc før-de dit Folck Jsrael igiennem met tørre Føder/ Met huilcke du be-tegnede den hellige tilkommen-dis Daab / oc ved din kiere Søns vor HErris Jesu Chri-sti Daab/ haffuer Hellig giørt oc insæd Jordans Flod / oc al-

le an-

le andre Vand til Salighedsens Bad oc en riglig afftoelse aff Synden. Wi bede dig ved den samme din grundløse barmhiertighed/ at du vilt naadelige see til deñe din Tienere (Neffner Barnet) met en ret Tro i Aanden hannem begaffue / at ved dette Salighedsens Bad maatte druckne oc vndergaa / alt det som hannem aff Adam er metfødt/det er den synd som Adam giorde/oc at hand maatte skillis fra de vantro Menniskis tal/ oc bliffue beuaret i den Hellige Christenheds Arck/ altid brendende i Aandē/glad i habet/tiene

dit

dit Naffn/at hand maa faa met alle tro Mennisker det euige Lyff oc Salighed/ Som du haffuer loffuet hannem/ ved JEsum CHristum vor HErre/Amen.

Jeg besuer dig du vrene Aande/ i Naffn Faders/ Oc Søns/ Oc hellig Aands/ at du vdfar/ oc viger fra denne JEsu Christi Tienere/ N. Amen.

Lader oss høre det Hellige Euangelium som Sanct Marcus scriffuer.

OC de førde smaa Børn/ til Jesum/ at hand skulde røre ved dem / Oc Disciplene lode ilde paa dem / som baare

baare

baare dem. Der Jesus det saa bleff hand fortørnet/oc sagde til dem: Lader smaa Børn komme til mig / Oc forhindrer dem icke/Thi Guds Rige hører saadanne til Sandelige/ Jeg siger eder: Huo som icke anammer Guds Rige/som it lidet Børn/ hand skal icke komme der ind. Oc hand tog dem i saffn/oc lagde Henderne paa dem/oc velsignede dem.

Siden skal Presten legge sin Haand paa Børnens Hoffuet/ oc met Fadderne falde paa Knæ / Oc bede.

Fader Vor/ du som est i Himmelen. Helligt vorde dit

Naffn

Naffn. Tilkomme dit Rige. Skee din vilie saa paa Jorden/ som hand er i Himmelen. Giff oss i Dag vort Daglige Brød. Oc forlad oss vor skyld / som wi forlade vore Skyldener. Oc leed oss icke i Fristelse Men frels oss fra Ont / Thi Riget er dit/ oc Krafft/ oc Herlighed/ i Euighed/ Amen.

Der næst bæris Barnet til Daaben/ oc Presten siger:

Gud beuare din Indgang oc Vdgang / fra nu oc til Euig tid/ Amen.

Der næst lader Presten Barnet ved sin Faddere affsige Dieffuelen/ oc siger:

N. Forsager du Dieffuelen?

Suar. Ja.

Oc

Oc alle hans Gierninger?

Suar. Ja.

Oc alt hans Væsen?

Suar. Ja.

Troer du paa Gud Fader ALmectige Himmelens oc Jordens Skabere?

Suar. Ja.

Troer du paa Jesum Christum hans eniste Søn vor Herre. Som er vndfangen aff den hellig Aand/ født aff Jomfru Maria. Pint vnder Pontio Pilato/ Kaarsfest/ Død oc begraffuet/ Nederfoer til Helffuede/ Opstod tredje dag fra de Døde/ Opfoer til Himmels/ sider hoss GVd Faders Almectigis høyre Haand. Deden hand

skal

skal komme at dømme Leffuendis oc Døde.

Suar. Ja.

Troer du paa den Hellig Aand. En hellig Christelig Kircke / som er hellige Mennisters samfund. Syndernis forladelse. Legemens opstandelse. Oc det euige Lyff.

Suar. Ja.

Der effter spør hand.

N. Vilt du være døbt.

Suar. Ja.

Oc ieg Døber dig i Naffn Faders / Oc Søns / Oc Hellig Aands / Amen.

Saa skulle Fadderne holde Børnet offuer Daaben / oc Presten siger /

ger/ men hand legger Børnet sin Døbe Skiorte paa.

Den Almectigste euige Gud/ vor HErris JEsu Christi Fader/ som dig nu haffuer anden gang igienfød/ formedelse Vand oc den hellig Aand / oc haffuer forlat dig alle dine Synder / hand styrcke dig met sin Naade til det euige Liff/ Amen.

Fred være met dig.

Suar. Amen.

Petrus Palladius ynsker alle Sognepręster Guds Naade oc Fred / ved Jesum Christum Vor HERRE.

VOddis ieg til kiere Brødre i Christo / vdi mit suare Embede oc store Arbeyde / oc største Wledighed / at vdsætte aff Tydske paa Danske / den lille Manual eller Haandbog / saa som ieg kunde icke som ieg skulde / Derfaare beder ieg eder kierlige oc gierne / at i tage dette mit foye / arbeyde til tacke / indtil saa lenge / nogen kand oc vil det effter Tydsken forbedre / huilcket ieg seer gantske gierne / Dog saa / at der intet tilleggis eller fortagis andet end Enchiridion Lutheri indeholder / ellers er min ydmyge Bøn oc begere til eder alle oc huer serdelis / Først for

for Gu
lige K
ville a
Ceren
paa ei
god S
Menn
icke ar
eller tr
lus sag
predic
eder al

Pr

for Guds æris/ oc siden for den hel-
lige Kirckis opbyggelsis skyld/ at i
ville alle samdrectelige holde disse
Ceremonias ved mact/ ocsaa vare
paa eders Embede/ at i det met en
god Samuittighed for GUD oc
Mennisken forsuare kunde/ oc vilde
icke ansee nogen Menniskis smiger
eller trusel/ Men mere det som Pau-
lus sagde/ Vee mig/ der som ieg icke
predicker Euangelium. Gud styrcke
eder alle/ met sin kiere Søn Jesum
CHristum vor HErre/
AMEN.

Prentet i Lybeck/ hoss
Laurentz Albrecht
Bogfører.

Aar effter Guds
Byrd.
1 6 0 0.

Amen

[illegible]

[illegible]

[illegible] til [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] til [illegible]

Amen

